

bere életében minden összejön, akkor még ez a bunkó Nábál is otrombán „pofon vágja” – elveszti az Urat a szeme elől, és maga akar elégtételt venni.

– De nézhetjük a szolgálfiút is, aki nem télenkedik, hanem siet tűzet oltani. Nem lesi fedezékbe bújva kárörömmel, hogy felkoncolják Nábált és amiye csak van, siet segíteni. Nábál nem hallgatna rá, Dávidot sem tudná lecsillapítani, de Abigailnak tud hírt vinni. Erre az „áttételre” szükség van, különben elmarad a szabadítás.

– De nézhetjük Abigailt is, az Istenre figyelő, bölcs asszonyt. Milyen kapcsolata lehetett a szolgálakkal, ha ilyen bizalommal jöhet egy szolgálfiú hozzá! Milyen komolyan veszi Isten tetteit és ígéreteit! Dávidra úgy tekint, ahogyan azt az Úr megmondta. Pedig még Saul a király. Micsoda bátorság volt részéről – az akkori viszonyokat ismerve –, hogy asszony léte oktat egy férfit, ráadásul Dávidot, a leendő királyt. – De ő itt nem a maga nevében beszél, hanem Isten követségében jár.

– Ha újra Dávidra figyelünk, láthatjuk, hogy a megállíthatatlan embert Isten szava megállítja. Felismeri, hogy ezt az asszonyt az Úr küldte, Ő üzen általa neki. Akkor pedig Dávid nem mehet tovább. Enged az Úr Igéjének. Dávid későbbi élete nagy titka is ebben rejlik: kész teljes szívvel engedni az Úr szavának.

– De lehet az igehirdetést abból a szemszögből is felépíteni, hogy figyeljük Istent, a Nagy Rendezőt, ahogyan az embereket és eseményeket mozgatja. Ő a történelem Ura, aki viszi az eseményeket az általa kijelölt cél felé. Van gondja arra, hogy választottja ne ropanjon össze a terhei alatt. – Ennek az izgalmas történetnek minden mozanata mögött felismerhető Isten keze nyoma. Fel tud használni egy egyszerű szolgálfiút, egy gyenge asszonyt terve kivitelezéséhez. Nem véletlenül indul el éppen akkor és éppen azon az ösvényen Abigail, amelyen Dávid érkezik.

Természetesen ennyi minden nem fér bele egyetlen igehirdetés keretébe. Inkább kevesebbet válasszunk, de azt dolgozzuk ki mai példákkal, a hallgatók helyzetére alkalmazva, hogy ne vesszen el a sok gondolat között a személyesen megragadható és haza vihető üzenet.

Javasolt felolvasás: 1 Sámuel 25, 1-13. Alapige: 1 Sámuel 25, 32-34

Végh Tamás

Az igehirdetési vázlatokat a Budapest-Északi Református Egyházmegye lelkipásztorai készítették.

TANULMÁNY

Az úrvacsora szereztetési igéje Pálnál (I.)

Az 1Kor 11,17–34 magyarázata*

Pál apostol az úrvacsora kérdését az 1Kor 11,17–34 versekben tárgyalja. A szakasz a levél azon részében szerepel, ahol Pál a korinthusi gyülekezet életének visszasságait veszi sorra és ad segítő útmutatást. A szakasz három szerkezeti egységre bomlik:

I) 17–22: *Panasz az úrvacsorával kapcsolatban*

II) 23–26: *Emlékeztetés az úrvacsora eredetére*

III) 27–34: *Teológiai értékelés és gyakorlati megoldás*

I) 1Kor 11,17–22: *Panasz az úrvacsorával kapcsolatban*

Korinthusban az úrvacsorával is gondok vannak. Pál erről a szomorú tényről szóbeli közlés útján értesül. Bár amit hallott, neki magának túlzásnak tűnik,¹ mégis amit el tudott hinni belőle, az azonnali intézkedésre készíti. Pál szerint a gyülekezeti alkalmak lényege az „építés”: minden megengedett, ami épít, és minden tilos, ami a hit erősítésében nem használ (Lásd 1Kor 10,23; 14,4k.17). Márpedig Korinthusban az úrvacsorai alkalmak nem-hogy nem építő jellegűek, hanem egyenesen ártalmasak, azaz a gyülekezet egységére és a tagjai hitére nézve rombolóan hatnak.² A fejezet elején (2. v.) Pál megdicsérte a gyülekezetet, mert mindenben úgy tartják meg a hagyományokat, ahogyan ő azokat átadta nekik. Itt, a 17. versben, ezt a dicséretet most részben vissza kell vonnia (lásd még majd a 22. verset).

mányokat, ahogyan ő azokat átadta nekik. Itt, a 17. versben, ezt a dicséretet most részben vissza kell vonnia (lásd még majd a 22. verset).

Ennek oka pedig az, hogy a gyülekezeti alkalmakon³ „szakadások” tapasztalhatók (18. v.) Itt ugyanaz a *szchízma* szó szerepel, amit az apostol a levél elején, az 1,10–17-ben a gyülekezet legnagyobb bajaként már ismertetett. Ott mindenesetre a pártoskodás tanbeli elkülönülést jelentett – itt, ahogy azt majd látjuk, szociális jellegű szakadást. De a lényeg ugyanaz: Mindkét esetben a gyülekezet egysége forog veszélyben.

A 19. vers némi magyarázó kitekintésnek tekinthető, amelyben Pál a kialakult helyzet pozitív hozadékáról elmélkedik: szakadásoknak⁴ lenniük kell (*dei*)⁵, hiszen így kiderül, kik állnak szilárdan a hitben. A *dokimoi* „kipróbáltak” azok, akik hitüket a nehéz körülmények között is megőrzik: itt most konkrétan azok, akik a téves úrvacsorai gyakorlatban nem bizonyultak vétkeznek⁶, illetve akik a helyzet megoldásáért küzdenek.⁷

A 29–32. versek majd világosan mutatni fogják, hogy Pál szerint még van lehetőség a visszasságok felszámolására: feddő tanításának a célja éppen az, hogy végül az egész gyülekezet *dokimos* „kipróbált” legyen. Ugyanakkor a perfekcionalismusra hajló korinthusiaknak mintha azt is üzenné e szavakkal: aki tökéletességre törekszik, az éppen az úrvacsora helyesen értelmezésével és gyakorlásával érheti el azt.

A 20–22. versekben Pál panaszáának konkretizálása következik. Korinthusban lehetetlenné vált az „úrvacso-

* Jelen tanulmány a Doktorok Kollégiumán, a Rendszeres teológiai szekció ülésén, Sárospatakon, 2008. augusztus 28-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

ra”, mert amikor egybegyűlnek, „mindenki” a maga saját ételét veszi elő, és fogyasztja el, így egyesek jóllagnak, míg mások éhesek maradnak.

Mielőtt a részletek elemzésében továbbmennék, vizsgáljuk meg: mi is lehetett Korinthusban az úrvacsora szokásos menete? Az a levélből nem derül ki, hogy az úrvacsorára mikor, milyen gyakran és melyik napszakban kerülhetett sor. Pál panaszából kitűnik azonban, hogy Korinthusban az úrvacsorát a gyülekezet egy közös étkezéshez kapcsolódva fogyasztotta el. Ez minden bizonnyal az az alkalom, amit az Újszövetség a „kenyér megtörésének” nevez. Az ApCsel 20,7 szerint erre a Pál által alapított tróászi gyülekezetben⁸ vasárnap, a hét első napján került sor (vö. 16,2), a Didachéból pedig úgy tudjuk, hogy az egész ógyházban ez volt a szokás (Did 14,1). Maga az „úri vacsora” kifejezésben használt *deipnon* főnév „vacsorát”, illetve „estebédet” jelent, így ezekre az alkalmakra, legalábbis ameddig azok valódi étkezések voltak, az esti órákban kerülhetett sor.⁹ Az ApCsel 2,46 mutatja, hogy ezek az alkalmak magánházakban zajlottak.

A zsidó étkezési szokások szerint a kenyér megtörése az étkezés kezdetén, a pohár megáldása pedig annak a legvégén történt. Ez lehetett a menete az utolsó vacsorának is, és nyilván ezt a szokást követte az úrvacsorában eredetileg a zsidókeresztyén ógyülekezet is: az úrvacsorai jegyek kiosztására tehát a gyülekezeti közös étkezés elején és a legvégén került sor. Ugyanezt a hagyományt tükrözi a szerzetesi igék Pál által idézett változata is, ami szerint Jézus akkor emelte fel a poharat, „miután megvacsoráztak” (25. v., ugyanígy Lk 22,20).¹⁰

Meglehetősen hamar sor kerülhetett azonban arra, hogy a tulajdonképpeni étkezést különválasztották az úrvacsorától, azzal, hogy a kenyér megtörését a vacsora elejéről hátrattették annak a legvégére, és így azt összekapcsolták a pohár körbeadásával. Már a szerzetesi igéknek a szinoptikus evangéliumokba való beágyazása is ezt a gyakorlatot vetíti vissza az utolsó vacsora forgatókönyvébe. Hiszen mind a három szinoptikus arról beszél, hogy az utolsó vacsora már a szerzetesi igék közzé előtt megkezdődött (Mk 14,18 és 22; Mt 26,20–25 és 26–29; Lk 22,14–18: páska-vacsora, 22,19–20: úrvacsora).¹¹ Pál szavaiból kiderül majd, hogy Korinthusban is ez volt a gyakorlat (vö. 21 + 33. v.),¹² s a Didaché szerint a II. század közepéig ez a szokás nem is változott.¹³

A többi részletet a 20–22. és a 33–34. versekből már rekonstruálhatjuk. Vasárnap estefelé a gyülekezet tagjai közös étkezésre gyűltek össze egy tehetősebb gyülekezeti tag házában. Ennivalót mindenki hozott magával – nyilván anyagi lehetőségeihez mérten ki többet, ki kevesebbet, s voltak, akik üres kézzel kellett, hogy érkezzenek. Az alkalom a közös étkezéssel kezdődött, s azt követte, illetve zárta le az úrvacsora két jegyének a kiszolgáltatása.

A dolgok normális menete nyilván az lett volna, hogy a gyülekezeti tagok összeadják a hozott elemőzsiát, az úrvacsorát megelőző közös étkezéssel pedig megvárják egymást.

Ez azonban nem így történt: Az előkelők és gazdagok¹⁴ a mindennapi teendőket rabszolgáikra bízhatták, s így ők érkezhettek leghamarabb a közösségi alkalomra. Ők rögtön, a maguk szűk körében neki is láttak aztán vacsorájuk elfogyasztásának. A 21. versben használt *prolambanein* ige nem egyszerűen azt jelenti, hogy

„elővesz”¹⁵, hanem azt, hogy „előre vesz, a szokásos idő előtt megtesz, valaminek elébe vág”, lásd a Mk 14,8-at.¹⁶ Pál tehát itt arról beszél, hogy egyesek (= mindenki)¹⁷ a magukkal hozott ételt „ideje korán”, „idő előtt” fogyasztják el, s ugyanebben az értelemben mondja majd a 33. versben azt, hogy a testvérek az étkezéssel a jövőben várják meg egymást. A kétkezi munkából élő szabadok és a rabszolgák csak később, a napi teendők végeztével érkezhettek meg, saját szegényes elemőzsiájukkal, vagy éppen üres kézzel, amikor a gazdagok már teleették és teleítették magukat.¹⁸ A szegényeknek így csak a maradék, vagy éppen semmi nem jutott. Az, hogy a gazdagok nem engedték a szegényeket odaülni a maguk asztalához („Itt már nincs több szabad hely!”), s hogy a saját ételükből még a maradék esetében sem engedtek nekik enni, szintén elképzelhető.

Miután tehát mindenki megérkezett, került sor a közös úrvacsorára.¹⁹ A később jövő szegények korgó gyomorral, a gazdagok ételmaradékait látva részesedtek az úrvacsorai jegyekben.

Ez azonban, mondja Pál a 22. versben, a gyülekezeti közösség megvetése, semmibe vétele, mert a szegények kiközösítését és nyilvános megszégyenítését jelenti. Pál a 20. versben az úrvacsorára annak legkorábbi megnevezését, a *küriakon deipnon* kifejezést használja²⁰, s ez Korinthusban nyilván már bevett megnevezés lehetett.²¹ Pál itt most, korholó szavaiban ezzel a *küriakon deipnon* kifejezéssel (20. v.) élesen és tudatosan állítja szembe a *to idion deipnon* „saját vacsora” kifejezést (21. v.): Nem lehet ott úrvacsora, ami közösséget teremt Krisztusban egymással, ahol előtte sok, egymás mellett zajló privát étkezés folyik.

Miben is áll tehát a korinthusi gazdagok tévedése? Korábban a kutatók gyakran azt feltételezték, a földi Jézus személyét elutasító és az eszkatontól további üdvjavakat már nem remélő korinthusiak az úrvacsora lényegét nem értették, ezért azt egy közönséges lakoma szintjére süllyesztették (vö. 29. v.).²² A 15,29 és a 10,14–22 azonban mutatja, hogy ők nagyon is sakramentalisták voltak²³, sőt azt is, hogy ők a sákramentumok mágikus hatásában hittek: abban, hogy a sákramentumban való részvétel automatikusan garantálja számukra az üdvjavakat.²⁴ És éppen ez volt a baj forrása. Ez a téves gondolat ugyanis a kultusz és a morál, az Isten és a felebarát iránti szeretet egységének megbomlásához vezetett: hiszen eszerint a sákramentum hatása nem függ a szegények iránti szolgálattól, az áldozatkész szeretet gyakorlásától vagy éppen annak elmulasztásától. Ráadásul ez a sakramentalizmus a gazdagok individualista pneumatizmusával kapcsolódott egybe: az úrvacsorában csak a Krisztushoz kapcsolódás alkalmát látták, de nem látták meg benne a gyülekezet egy testté való kapcsolódásának eszközt és célját.²⁵

A 22. vers elején egy korholó kérdés formájában Pál már előre megpendíti a probléma megoldására tett azon javaslatát, amit majd a 33k. versekben fog részletesen kifejteni.²⁶ Az egyszerűség kedvéért most vonjuk össze a két szakasz magyarázatát! Amint láttuk, a probléma gyökere az, hogy a gazdagok a gyülekezeti lakomán nem várták meg a később érkezőket. Most megtudjuk, hogy ezt arra hivatkozva tették, hogy nagyon éhesek. Így, és csak így érthető Pál javaslata a megoldásra: ha valaki nem tudja megvárni a később érkezőket, akkor az még otthon csillapítsa az első éhségét, mielőtt elindulna a gyülekeze-

ti estére.²⁷ Így már türelemmel meg tudja várni a később érkezőket, és velük együtt, ugyanazt és ugyanannyit fogyasztva vehet részt az úrvacsora előtti étkezésen. Így a szegényeket nem emlékeztetik a kelletténél eggyel többször szociálisan kiszolgáltató helyzetükre.

Szó sincs tehát arról, hogy Pál itt a közösségi lakomát mint olyat teljesen be akarná tiltani, és csak magának az úrvacsorának adna helyet a gyülekezeti közösségben. A „kenyér megtörése” és az eucharisztia kettéválasztását nem ez a páli szakasz rendelte el.²⁸

A 22. versben Pál visszakanyarodik a 17. vershez, és ismét jelzi: nem tudja megdicsérni az úrvacsora ügyében a gyülekezetet. E keret-alkotás jelzi, hogy a 23. verssel Pál érvelésében egy újabb szerkezeti elem veszi majd kezdetét.

II/a) 1Kor 11,23–26: Emlékeztetés az úrvacsora eredetére I.

S valóban: Pál a 23. versből idézi a korinthusiak emlékeztetőbe a szereztetési igéket. Az „*amit át is adtam nektek*” tagmondat jelzi, hogy a gyülekezet ezt a hagyományt már magától Páltól korábban is ismerte: az apostol célja most az, hogy e jól ismert szavak felidézésével és magyarázatával győzze meg őket eljárásuk helytelenségéről.

„*Mert én az Úrtól vettem át, amit át is adtam nektek*” – kezdődik az idézet elejére illesztett bevezető. A *gár* „ugyanis” szócska itt indokoló értelmű, és visszautal a 22. versre: „*azért nem dicsérhetlek benneteket, mert az úrvacsora alapítójának szándékától és az általa itt ismertett rendtől eltértetek.*”²⁹ A *paralambanein* „átvenni” és a *paradidonai* „átadni” igék a görögöknél az iskolai tradíció ápolásának szakkifejezései. A szavakat a misztérium-válások keretében a misztériumok átadására is használták, de fontos szerephez jutottak a gnózisban is.³⁰ Itt azonban Pál, az egykori rabbi-növendék (vö. Fil 3,5; Gal 1,14), nyilván nem ebben, hanem azok zsidó értelmében használta őket³¹: A rabbinikus irodalomban ugyanis e két ige, illetve annak héber megfelelői, a *qibbel* és *mászár* igék a mózesi tradíció hagyományozásának szakkifejezései. Klasszikus locus e téren a Babiloni Talmud Abót traktátusának egyik szakasza: „*Mózes átvette a Tórárt a Sínai-hegyen és átadta azt Józsuének, Józsué a véneknek... stb.*” (Lásd ugyanebben az értelemben Mk 7,13; Gal 1,14.)³²

Pál a 15. fejezet elején részletesen bemutatja a tradíciónak azt a láncolatát, amin keresztül a Krisztus feltámadásának örömhíre eljutott hozzá (15,1kk). Ott a megfogalmazás is egészen hasonló: „*Mert én elsősorban azt adtam át nektek, amit én magam is úgy vettem át; hogy tudniillik...*” (15,3) Ott a hagyomány közvetítői az apostolok,³³ de ahogy azt az ApCsel beszámolója mutatja, e hagyomány láncolatában ott állt Pál és az apostol-tanítványok között az antiochiai gyülekezet is.³⁴ Az úrvacsora esetében a tradíciónak ugyanezzel a láncolatával számolhatunk.

Pál tehát itt nem azt akarja mondani, hogy a szereztetési igéket³⁵, vagy azok helyes értelmezését³⁶ ő maga egy közvetlen kijelentés formájában kapta Krisztustól a damaszki úton vagy egy későbbi látomásában.³⁷ Ezt a magyarázatot a nyelvi megfogalmazás is eleve kizárja: a *paralambanein* ige mellett ugyanis a *pará* prepozíció jelöli a tradíció közvetítőt (így 1Thessz 2,13; 4,1; és az ebben az összefüggésben gyakran lehivatkozott Gal 1,12). Pál azonban itt az *apó* prepozíciót használja, ami mindig a tradíció forrását, kiinduló pontját adja meg.³⁸

Pál az Urat itt az úrvacsorai hagyomány végső forrásaként nevezi tehát meg. Amit ő itt elmond, az nem a saját kitalálása, nem is egyéb emberi okoskodás, hanem végső soron magától az Úrtól, *apó tú küriu* származik. A *küriosz* „ÚR” kifejezés itt azért hangsúlyos, mert Pál Jézusnak ezt a megnevezését használja akkor, amikor rá úgy hivatkozik, mint a gyülekezetre nézve kötelező érvényű tanítás forrása, lásd 1Kor 7,10.12.25; 9,14; hasonlóan a Róm 14,14; 1Thessz 4,15. Azaz amit Jézus a szereztetési igékben egykor a tanítványoknak mondott, az a jelen gyülekezet úrvacsora-értelmezésére és az azzal kapcsolatos gyülekezeti gyakorlatra nézve is érvényes tanítás, kijelentés.³⁹

II/b) Exkurzus: A szereztetési igék eredete

Pál e bevezető után a 23b–25. versekben idézi az úrvacsora szereztetési igéit. A szakasz szóhasználatában nem páli szöveg; a vizsgálatok, mindenek előtt Joachim Jeremias elemzése bebizonyították, hogy az már Pál előtt, a szóbeli hagyomány szintjén rögzült.⁴⁰ Az, hogy maga Pál a lejegyzés során átdolgozta-e a szöveget, némelyek szerint ugyan kimutatható, de az talán mégsem valószínű.⁴¹

Az úrvacsora szereztetéséről Máté, Márk és Lukács is beszámol (Lásd Mk 14,22–25; Mt 26,26–29; Lk 22,15–18 és 22,19–20). A vonatkozó szakaszokat a könnyebb egybevetés érdekében egy kis szinopszisba rendeztem, a további elemzés ennek alapján könnyebben lesz majd követhető.

A négy beszámoló lényegében két típust reprezentál. Az egyik típust Márk képviseli: Máté a maga beszámolójában szinte szó szerint, egy-két pontosító kiegészítéssel ellátva ezt vette át.⁴² A Pál által idézett formához legközelebb a Lukács-féle beszámoló áll – ők ketten képviselik a tradíció másik típusát.⁴³

A két típus között az eltérések ellenére is olyan nagy a hasonlóság, hogy annak egy közös forrásra, meghozzá magára az ősgyülekezetre kell visszamennie. Ám az is biztosra vehető, hogy egyik görög változat sem egyezik szó szerint a szereztetési igék eredeti, arám nyelvű változatával.⁴⁴

A kérdés ezek után az, hogy tradíciótörténeti szempontból vajon melyik a régebbi.⁴⁵ Lang szerint a kutatók többsége a márki típus elsőbbségét vallja,⁴⁶ többek között azért, mert a páli változat liturgiai szempontból lecsiszoltabbnak tűnik. Wendland és maga Lang azonban Bornkamm és Schweizer alapján arra hajlik, hogy a páli/lukácsi típust tekintse régebbinek.⁴⁷

Valójában azonban hol az egyik, hol a másik változat áll közelebb a feltételezett eredeti formához, s mindkettő tartalmaz a másiknál régebbi, de annál fiatalabb elemeket is. A közös tradíció más-más igény szerint más-más irányban fejlődött tovább: A márki típusra a „bor = vér” azonosítás jellemző. E típus nem hozza a megismétlési parancsot, viszont hozza a „vegyétek! (egyétek!)” formulát, Jézus vérére explicite is helyettes, büntörölő áldozatként interpretálja, hangsúlyozza az egy kehelyből való ivás mozzanatát, s Jézusnak azzal az ígéretével zárul, hogy az utolsó idők mennyei lakomáján majd visszatér az övéihez. A páli / lukácsi típus a „pohár = szövetség” azonosításra épül, nem utal a vér esetében Jézus helyettes áldozatára, nem hozza a „vegyétek! (egyétek!)” formulát, viszont hozza az emlékezésre és a megismétlésre vonatkozó felszólítást.

III/c) 1Kor 11,23–26: Emlékeztetés az úrvacsora eredetére II.

Térjünk most vissza a Korinthusi levél szövegének az elemzéséhez! A Pál által idézett szöveg egyezik a szinoptikusokkal abban, hogy az úrvacsorát Jézus elfogatásának estéjére datálja. Míg azonban a szinoptikusok az utolsó vacsorát egy páska-vacsora összefüggésébe helyezik,⁴⁸ addig a vacsora páska-jellegére a páli tradícióban sem itt, sem máshol nem találunk semmiféle utalást.⁴⁹

Az utolsó vacsora datálásánál tehát a páli változatban egyrészt a történetiség a hangsúlyos: ezek a földi, köztünk járt Jézusnak a szavai. Az úrvacsora tehát nem időtlen mítoszokra, hanem történelmi faktumokra épül.⁵⁰ Másrészt Krisztus halála kap külön nyomatókat: aki itt megszólal, illetve cselekszik, az az a Jézus, aki „életét adta sokakért”. S végül az „ÚR Jézus” kettős megnevezés nyomatókkal azonosítja az úrvacsorában jelen lévő Krisztust ezzel a testet öltött és kereszthalált halt Jézussal. A történeti Jézus és a megdicsőült Krisztus egy és ugyanaz, illetve egymástól elválaszthatatlan – a korinthusiak éppen erről voltak hajlamosak elfeledkezni.⁵¹

Az „*amelyen átadatott*” kifejezésben a *paradidómi* ige szerepel, ami a Mk 14,10.42.44-ben Júdás árulásával áll összefüggésben, s erre épül magyar Bibliáinkban az „elárultatott” fordítás.⁵² A szó jelentése azonban rendőri, illetve törvényszéki értelemben az, hogy „átad; kiszolgáltat; fogságba vet; a törvény/rendőr/bíró/hóhér kezére ad”, lásd Mt 5,25; 10,19; 18,34; Mk 1,14; 13,11; Lk 21,16.⁵³ A Mk 9,31 és főleg a Mk 10,33 mutatja, hogy maga Márk a passió összefüggésében máshol szintén ebben az értelemben használja (ugyanígy Mt 27,2.18; ApCsel 3,13). Ugyanez az ige szerepel Krisztus elfogatásával kapcsolatban a Róm 8,32-ben is, ahol az ige alánya maga az Atya! (lásd még Róm 4,25) Azaz az időpont meghatározását így kell fordítanunk: „letartóztatása/kiszolgáltatása éjszakáján...”⁵⁴ Láttuk, hogy Márk az igével a passiótörténetben az emberek részesedését és felelősségét, míg a Római levélben Pál az isteni üdvtér megvalósulását juttatja kifejezésre: talán nem véletlen, hogy a szerzetési ige mindkét értelmezés felé nyitott marad.⁵⁵

A zsidó házigazda minden vacsora elején, a kerevetén felülve kezébe vette az asztalon lévő kenyeret, és áldás formájában egy rövid hálaímat mondott felette. Ennek az imádságnak a kötött szövege a Talmud szerint így hangzott: „Áldott vagy te, Jahve, Istenünk, a Világ királya, aki a kenyeret előhozod a földből!” (Ber VI:1). Erre a jelenlévők egy rövid „amen”-nel feleltek. Ezt követően a házigazda annyi darabra törte szét a kenyeret, ahányan együtt voltak, és szétosztotta azt az asztaltársaság tagjai között. Az utolsó darabot magának tartotta meg, s amikor ő ebbe beleharapott, kezdetét vehette az étkezés. A páska-vacsora ugyanígy kezdődött, hiszen az is közös étkezésnek tekinthető, de ez volt az eljárás a szakrális jellegű péntek esti, szombatot köszöntő vacsora esetében is (vö. Jer 16,7; ApCsel 2,42, valamint Mk 8,6; Jn 6,11). Fontos azonban hangsúlyozni ismét: ez minden zsidó vacsora, pontosabban: minden borfogyasztással egybekötött főétkezés esetében így kellett, hogy történjen (lásd a „hálával enni kifejezést a 10,30-ban is).⁵⁶

Jézus az utolsó vacsorán mindenben ezeknek a szokásoknak megfelelően járt el. Ő is, mint házigazda, először az asztalról kezébe vette a kenyeret (23b) és hálát adott felette Istennek (24a), azaz elmondta felette az asztali

imát.⁵⁷ A hálaadást követte a kenyér megtörése, majd a megtört kenyér szétosztása az asztalnál ülő tanítványok között. Kifejezetten a kenyér szétosztását Pálnál ugyan nem olvassuk, de azt Márk, Máté és Lukács külön is megemlíti (Mk 14,22; Mt 26,26; Lk 22,19).

A kenyér kiosztását Jézus kijelentése követi, ami a sakramentális cselekvést értelmezi („Deutewort”). Ennek legelején Márknál a „vegyétek!” felszólítás áll, ez Máténál a „Vegyétek, egyétek!” kettős formulává bővült. E felszólítást a korinthusi levél eredetileg nem hozza, s az hiányzik a Lukács-féle parallel beszámolóból is. A felszólítás egyfajta liturgikus elemként nyilván utólag került bele a Márk-féle hagyományba, s innen a Máté-féle kettős felszólítás az utólagos harmonizálás jegyében került át a korinthusi levél szövegébe is.⁵⁸

Egységes azonban a hagyomány két típusa abban, hogy Jézus szavaiban megtörténik a kenyér és Jézus testének sakramentális azonosítása: „ez az én testem.” A páli szövegtípus szerint Jézus ehhez még magyarázat-képpen hozzáteszi: *to hüper hümon* „tiérettetek”. E kitétel Lukácsnál még tovább bővül az „adatik” szóval. A kéziratok gyakran harmonizálják a két helyet, és egészítik ki a korinthusi levél szövegét a lukácsi „adatik”, vagy a „megtöretik” igével is.

Márknál és Máténál ez az interpretáció szintén szerepel. Ott azonban erről nem a kenyér, hanem a pohár magyarázó szavaiban olvasunk, ahol a „szövetség vére” kifejezéssel stilisztikailag és némileg tartalmilag is ütik egymást, s így az ottani pozíciója nyilvánvalóan másodlagos. Hátrahelyezésére abban az időben kerülhetett sor, amikor az úrvacsora két jegyét már nem külön, az étkezés elején és végén, hanem közvetlenül egymás után osztották, s így annak lelki hasznát az aktus végén igyekeztek egyetlen mondatban összefoglalni.⁵⁹

Nyilvánvaló ebből két dolog. Egyrészt az, hogy a szerzetési igék Jézus halálát kezdettől fogva jóvátételi, illetve helyettes áldozatként értelmezték. Ez teljesen egybeesik Pál teológiájával: Ugyanebben a levélben, a 15,3-ban például így foglalja össze a kereszthalál hasznát: „meghalt a mi bűneinkért az Írások szerint” (lásd még Róm 3,25). A magyarázó megjegyzi: „elvándorlása” ugyanakkor azt is mutatja, hogy a kereszthalál hasznában való részesedés nem köthető az úrvacsora egyik vagy másik jegyének az elfogyasztásához, hanem csakis magához az egész eseményhez.

Márk és Máté a „tiérettetek” kitétel helyett a „sokakért” megfogalmazást hozza (vö. 2Kor 5,14!). Ez a sémita és az Ézs 53-ra épülő megfogalmazás univerzális értelemben a népekre, azaz az egész emberiségre utal, akik azonban még előtte állnak a pünkösdi eseményeknek. Pálnál és Lukácsnál ezt utólag váltja fel az „értetek” megfogalmazás: az egyház, Krisztus teste már nem csak remény, hanem valóság, az elhívott és megtért népek pedig az úrvacsorában már közvetlen haszonélvezői a Krisztus-eseménynek.⁶¹

A jegy értelmezését Pálnál a megismétlésre vonatkozó parancs követi: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*” Ez nála csaknem szó szerint megismétlődik a pohár esetében is. A mondat Márknál (és Máténál) mindkét helyen hiányzik, Lukács pedig csak itt, a kenyérről kapcsolatban hozza. A szerzetési igébe tehát a megismétlési parancs utólag került csak bele,⁶² s nyilvánvalóan nem a Jézust körülülő tanítványoknak, hanem az úrvacsorát ünneplő gyülekezetnek szól. Ezt bizonyítja az is, hogy a

„megcselekvés” (*poiein*)⁶³ a kontextus alapján az egész úrvacsorai szertartásra, s nem csupán a kenyér és a bor elfogyasztására vonatkozik.⁶⁴

„Az én emlékezetemre” kifejezés az egész rítus értelmét adja meg. Az *eis tén anamnészin* megfogalmazásnak a görög vallásokban nincsen megfelelője⁶⁵, a héber *lözikkáron* kifejezés fordításaként azonban szerepel a Septuagintában. Számunkra most kiemelten fontos az Ex 12,14 és a 13,3,9, ahol a páska összefüggésében szerepel (lásd még Zsolt 111,4). De az úrvacsorai anamnésis nem csak nyelvi, hanem tartalmában is ószövetségi eredetű: Itt ugyanis a nagy üdvörtörténeti ünnepeken az egykori szabadulásra való visszaemlékezés nem egyszerűen egy régmúlt esemény emlékének a felidézéséből állt, hanem az egykori szabadtásban való egzisztenciális részesedést is magában foglalta. Kozma Zsolt ezt így fogalmazza meg: „az egykori cselekvést előrehozni a jelenbe, és ezzel a múltat jelen idejűvé tenni.”⁶⁶ A babiloni Talmud a páskával kapcsolatban ezt így fogalmazza meg: „Minden időben köteles az ember magára úgy tekinteni, mintha ő magát hozta volna ki Isten Egyiptomból. ... Ezért kötelesek vagyunk köszönettel illetni, dicsérni, magasztalni, dicsőíteni, felemelni és felmagasztalni azt, aki *rajtunk* és a mi atyáinkon mindezt a csodát megcselekedte.” (Pesz 10,5b)⁶⁷

Az úrvacsora ennek az ószövetségi gondolkodásmódnak megfelelően tehát nem a Krisztussal való asztalközösség folytatása csupán, nem is egy halottnak szentelt görög emlékvacsora, de még csak nem is a gyászolók erősítésére szolgáló zsidó étkezés, hanem a Krisztus váltságahalálának üdvörtörténeti eseményként való megélése, és e halál üdvjávaiban való személyes részesedés.

Zsidó szokás szerint a főétkezést, ha azon bort is fogyasztottak, a pohár fölött elmondott áldással zárták. Ezt az utolsó pohár bort héberül *kósz sel böráká-nak*, azaz „az áldás poharának” hívják⁶⁸ – szó szerint ugyanígy nevezi Pál az úrvacsorai poharat a 10,16-ban. A zsidó szokás szerint a házigazda, vagy az asztaltársaság egy kitüntetett tagja egy rövid fohász után a maga poharát egy tenyérnyire felemeli (*labóón*) az asztal fölé, s elmondja, miközben tekintetét nem veszi le a kehelyről, mindannyiuk nevében az alábbi hálaimát: „Áldott légy te, Jahve, Istenünk, a Világ Királya, aki a szőlőtő termését megalkottad!” (lásd bab Pesz 103a) Ekkor mindenki kiissza a maga poharát. E szokás alól a páska-vacsora sem volt kivétel: azt is az utolsó pohár bor fölött elmondott hálaadás zárta.⁶⁹

A szereztetési igék folytatása szerint (25. v.) tehát Jézus az utolsó vacsorán mint házigazda ismét az általános zsidó étkezési szokásokat követte, amennyiben megfogta a poharat, felemelte, és elmondta felette az imát.

Ebből az úrvacsora értelmezésére és kezdeti gyakorlására nézve két fontos következtetést kell, hogy levonjunk:

Először is: Hiába volt az utolsó vacsora páska-vacsora, Jézus az úrvacsora meghatározó aktusait nem annak a jellegzetes elemeihez kapcsolta (pl. a sült bárány, keserű füvek stb.), hanem olyan mozzanatokhoz, amelyek minden zsidó vacsorának a szerves részei voltak. Azaz a páska-ünnep csak történeti keret, ami, ahogy azt éppen az 1Kor 11 is mutatja, a szereztetési igéből akár el is hagyható. S bár a páskabárány Jézus halálának értelmezésében analógiaként jól használhatónak bizonyult (lásd magát Pált is pl. az 1Kor 5,6–8-ban), a páska az úrvacsora értelmezésében közvetlenül sem teológiai, sem liturgiái szempontból nem meghatározó.

Másodszor: Amikor a páli tradíció azt mondja, hogy a pohár felemelésére akkor került sor, „miután megvacsoráztak”, akkor ezzel az utolsó vacsora menetét is megadja, de azt is közli, hogy hogyan éltek az úrvacsorával az első keresztyének: Már láttuk, hogy eredetileg a gyülekezet közös lakomáját a zsidó szokás mintájára a kenyér és a bor kiosztása egymástól elkülönítve fogta egy keretbe. Csak később tették át a kenyér kiosztását a lakoma végére, közvetlenül a bor kiosztása elé, s kapcsolták így egybe a két jegy kiszolgáltatását.

Márk és Máté esetében a szereztetési igéből kimaradt a vacsora végére történő utalás: ott a szöveget úgy is lehet értelmezni, hogy a pohár körbeadására már közvetlenül a kenyér kiosztása után sor került. Azaz akár a szereztetési igéknek a passió-történetbe való beágyazása, úgy ez a részlet is az úrvacsora későbbi lefolyását vetíti vissza Jézus és tanítványai utolsó közös vacsorájába is.

Egyetlen pont van, ahol az utolsó vacsorán Jézus eltért a zsidó étkezés szabályaitól: A közös pohárból való ivásnak ugyanis ott nincsen megfelelője: a vacsora végén mindenki a saját kehelyéből ivott. Márk és őt követve Máté nyilván éppen azért hangsúlyozza a maga leírásában utólag annyira ezt a mozzanatot, hogy az eljárást Jézus rendelkezésével legitimálja.⁷⁰

A közös pohár az úrvacsorában részesülők és a házigazda Krisztus közötti egységet jelképezi (lásd ismét 1Kor 10,16k.). Ugyanakkor a Zsolt 116,13-ból kiindulva a zsidó eszkatológia a messiási lakoma esetében azt várta, hogy „a szabadulás egy kehelyéből” a megváltottak mind együtt isznak majd.⁷¹ A közös pohár tehát az utolsó vacsorát mint az utolsó idők eszkatológikus vacsorájának előképét mutatja be. Jézus a márkai tradícióban az úrvacsora legvégén e messiási lakomára való visszatérést ígéri.⁷²

Érdekes részlet, hogy a kenyér megfelelőjeként sem Pál apostolnál, sem a szinoptikusoknál nem a bor, hanem a „pohár” szó áll. A bor színe a páska-vacsora kapcsán nem volt megszabva,⁷³ de ez a kor szokásai szerint minden bizonnyal vörösbor volt, mint ahogy Jézus utalása is a vérre nyilván a vörösbor esetén kifejező igazán. A vörösbor és a vér asszociációja már a Gen 49,11-ből is ismert, ahol egy költői szövegben a bor szinonimájaként a „szőlő vére” kifejezés szerepel.

A pohár felemelését követő jézusi kijelentés (Deutewort) Márknál (és Máténál) így hangzik: „ez az én vérem.” Ez tökéletes párhuzamot alkot a kenyérről elhangzott szavakkal: „ez az én testem”. Pálnál és Lukácsnál azonban ez a párhuzamosság nem áll fenn, hiszen itt Jézus nem a bort azonosítja a vérével, hanem a poharat az új szövetséggel: „e pohár amaz új szövetség” – igaz, az alábbi pontosító megjegyzéssel ellátva: „az én vérem által”. Ez azonban csak formai eltérés, s tartalmában nem mond mást, mint Máté és Márk: „Ez az én vérem, a szövetség vére.” A megfogalmazásban a páli hagyomány lehet a régebbi, s a márkai változat utólagos formai harmonizálásnak tekinthető.⁷⁴

A *diathéké* a görögben ugyan végrendeletet (testamentum) is jelenthet (vö. Gal 3,15), a Septuagintában azonban a szó a héber *b^erit* megfelelője, azaz Istennek az emberiséggel, illetve Izraellel kötött szövetségét jelöli. A vér természetesen ismét az áldozat gondolatkörét hívja emlékeztetünkbe.⁷⁵ Ugyanakkor a szövetség szóval egybekapcsolva a Sínai-hegyi szövetségekötéskor bemutatott áldozatok véreire emlékeztet bennünket,⁷⁶ melynek egyik felét Mózes az oltárra tette, másik felét pedig a népre

hintette (Ex 24,1–11). Ebben az összefüggésben az Ex 24,8 a *to háima és diathékész* „a szövetség vére” kifejezést használja, s ezt Márk és Máté szó szerint, mint magyarázó megjegyzést, „az ez az én vérem” azonosítás mögött idézi is. Összességében az Ex 24,8-ban Mózes deklarációja a kihintett vér fölött erősen emlékeztet Jézus szavaira, s nyilván annak forrását jelenti.

Az úrvacsora szereztetési ígééhez tehát kezdettől fogva hozzátartozott az, hogy Jézus halálát Isten és népe szövetségével hozták összefüggésbe. E szövetségről a márkai változat azonban nem állítja, hogy új: Itt Jézus magát a mózisi szövetség megújítójának, de nem egy új szövetség megalapítójának mutatja: a Sínai-hegyi szövetségkötés megismétléséről az Ószövetségben is több helyen olvassunk. Pálnál és Lukácsnál azonban már olvasható a szövetség mellett a *kainé* jelző. Az új szövetség ígérete a Jer 31,31-ben jelenik meg (Lxx: *diathéké kainé*), és tudjuk, hogy a qumráni közösség eszkatologikus váradalmaiban nagy szerephez jutott.⁷⁷ A hagyomány tehát a Jézus halálában „megújított” szövetséget utólag azonosítja a jeremiási eszkatologikus „új” szövetséggel,⁷⁸ s látja azt Jézus halálában elérkezettnek.⁷⁹

Pálnál a Krisztus vérének büntörlő jellegére nincsen utalás, ami a szövetség-kötés gondolatát, s azon belül az új, megszentelődött élet igényét engedi előtérbe jutni. Nála Jézus szavait ismét a megismétlésre vonatkozó parancs zárja. Ennek, ahogy a kenyér esetében, úgy Márknál és Máténál nincsen parallellje, de itt, a pohárnál még Lukács beszámolójából is hiányzik. Láttuk, hogy a megismétlési parancs a szereztetési ígébe mint liturgikus felszólítás csak utólag került bele.⁸⁰ Am valószínű, hogy az egyből mindkét jegyhez, a kenyérhez és a borhoz is hozzá lett kapcsolva:⁸¹ ez ugyanis elengedhetetlen volt akkor, amikor a jegyeket még külön, az érkezés elején és legvégén osztották ki.⁸²

A szereztetési ige a 25. verssel véget ért. A 26. *versben* már nem Jézus beszél, hanem ismét Pál apostol,⁸³ aki itt az előző versből „az én emlékezetemre” kitéltel részletezi: az emlékezés eszerint az Úr halálára, azaz váltságmunkájára kell, hogy irányuljon. A *katangelleite* igealak ugyan fordítható imperatívusznak is („hirdessétek!”), ám a mondat elején álló *gár* szócska miatt a kutatók többsége ma indikativusznak tekinti.⁸⁴ Azaz Pál itt megállapítja a jelenlegi gyakorlatot: „Valamennyiszer ugyanis eszitek e kenyeret és isszátok e poharat, ti magatok is az Úrnak halálát hirdetitek, amíg ő eljön.” Azaz, mondja az apostol, hogy lehettek ilyen oktalnok? Hiszen minden egyes úrvacsoraosztáskor ti magatok is azt hirdetitek, amit én most az emlékezetetekbe kellett, hogy idézzek.

De vajon milyen formában zajlott az Úr halálának hirdetése? A *katangellein* ige valamilyen szóbeli közlést feltételez, így azt a lehetőséget kizárhatjuk, hogy ez önmagával az aktussal, azaz az úrvacsora kiosztásával történt („látható ige”).⁸⁵ Minden valószínűség szerint Pál itt a szereztetési igék elmondására gondolt⁸⁶ – a szóbeli hagyomány kikristályosodása ugyanis éppen itt, az úrvacsora osztása során történhetett meg. Azt, hogy ehhez kapcsolódott-e ige hirdetés,⁸⁷ vagy valamilyen imádság⁸⁸, ami kitért Jézus halálára, nem tudhatjuk: mindkét szokás csak a későbbi korokból bizonyítható, bár igaz, meglétük Korinthusban ki sem zárható.

Az úrvacsorához kezdettől fogva hozzátartozik az eszkatológiai remény. Ez Márk evangéliumában is jelen van a szereztetési ige legvégén, de ott maga Krisztus

mondja: „Bizony, mondom néktek, hogy nem iszom többé a szőlőtő terméséből addig a napig, amikor újat iszom az Isten országában.” (Mk 14,25; Mt 26,29, vö. Lk 22,16.18).⁸⁹ Ugyanerre utal Pál megfogalmazásában a tömör „amíg ő eljön” záradék.

Egységes tehát a korai hagyomány abban, hogy az úrvacsora Jézus szándéka szerint valami korhoz kötött esemény, ami csak a Krisztus visszajövetelével elérkező teljes üdvig (15,23–28) marad majd érvényben.⁹⁰ Az úrvacsora ugyan az üdvözült lelkek mennyei lakomájának előképe (vö. Ézs 25,6–9; Jel 19,9), de ez csak „tükör által látott, homályos” előkép; a „reménység ünnepe”,⁹¹ „örvendező várakozás”⁹², amit a Krisztusra és a vele érkező teljes üdvre váró gyülekezet ünnepel. Azaz Pál azoknak, akik Korinthusban a maguk tökéletességében és megváltásuk befejezettségében hittek, az egyházat úgy mutatja be, mint azok közösségét, akik folyamatosan a testté lett Jézus büntörlő halálából élnek, és akik üdvük beteljesedését a végidőktől remélik.⁹³

(Folytatjuk)

Kustár Zoltán

IRODALOM

- Bultmann, R.: Az Újszövetség teológiája, Osiris, Budapest, 1998.
 Concelmann, H.: Der erste Brief an die Korinther (Kritisch-Exegetischer Kommentar – NT 5), 11. Auflage, Göttingen, 1969.
 Gál, F.: Pál apostol levelei, Szent István Társulat, Budapest, (é.n.)
 Gopelt, L.: Az Újszövetség teológiája. Második rész, Budapest, 1992.
 Kozma, Zs.: Az úrvacsorai istentisztelet mai kérdései, Határidő. Teológiai Tanulmányok. Új sorozat I (1995), 201–218.
 Lang, F.: Die Briefe an die Korinther (NTD 7), 2. Auflage, Göttingen / Zürich, 1994.
 Lietzmann, H. – Kümmel, W. G.: An die Korinther I – II (HNT 9), Tübingen, 1969.
 Pásztor, J.: Liturgiái irányzatok a Magyar Református Egyházban, Debrecen, 2008.
 Prior, D.: Pál első levele a korinthusiakhoz, Harmat, Budapest, 1995.
 Schrage, W.: Der erste Brief an die Korinther. 3. Teilband: 1Kor 11,17–14,40 (EKK VII/3), Zürich/Düsseldorf, 1999.
 Szabó, Cs.: Az első korinthusi levél magyarázata – William Barclay nyomán, Debrecen – Karcag, 1991.
 Wendland, H.-D.: Die Briefe an die Korinther (NTD 7), 15. Auflage, Göttingen, 1980.
 Wolff, C.: Der erste Brief des Paulus an die Korinther. Zweiter Teil: Auslegung der Kapitel 8–16 (ThHK NT VII/2), Berlin, 2. Auflage, 1982.

JEGYZETEK

- ¹ Lietzmann – Kümmel, 56. Az óvatos megfogalmazás mintha tartalmi ellentmondásban állna az 1–4. fejezetekkel, ahol Pál a szakadások meglétét kész tényként kezeli. Egyesek emiatt Pál egy korábbi levelének részletét látják a fejezetnek ebben a szakaszában, amit utólag dolgoztak bele a későbbi korinthusi levélbe. Ehhez és e nézet cáfolatához lásd Wolff, 78k. – ² Wolff, 78. – ³ A *szünercheszthai epi to autó* „összegyülekezni” a gyülekezeti alkalomra való egybegyűlés szakkifejezése, lásd 14,23; ApCsel 1,15; 2,1,44 stb. – ⁴ A szakadásra a 19. vers a szinonim, fokozást nem jelentő *haireseisz* („hasadások, pártoskodások”, és itt még nem „herezisek”) fogalmat használja. – ⁵ A *dei* „szükségesek” szó itt aligha Pál rezignációját vagy éppen iróniáját jelzi (Így Lietzmann – Kümmel, 56. ellen). De a szót Pál minden bizonynyal itt nem is teológiai értelemben az isteni rendelés kifejezésére használja, mintha a szakadások részei lennének valamiféle apokaliptikus menetrendnek (vö. 3,13 és Mk 13,7; Lk 24,26), ahogy azt pl. Lang, 148. gondolja, hanem hétköznapi értelemben az elkerülhetetlen szűkszerűség kifejezésére szolgál: a szakadások objektív hozadéka az, hogy „elválik egymástól a csepű és a gabona” (vö. 12,1), lásd Wendland, 95; Concelmann, 227k. – ⁶ Lietzmann – Kümmel, 56. – ⁷ Wolff, 80. – ⁸ vö. ApCsel 16,7–12 – ⁹ Bultmann, 128. Plinius Kr. u. 112/113-ban szintén azt írja, hogy a keresztények „a megszábot napon” reggel egy igei istentiszteletre, este pedig egy lakomára gyűltek egybe, lásd Wolff, 78. – ¹⁰ Ekkor még nyilván nem a két aktus együtt-

tesen adta a teljes sákramentumot: mindkettő önmagában teljes érvényű volt, lásd magát Pált ugyanebben a levélben, az 1Kor 10,16k-ben, lásd Concelmann, 235; Wolff, 77. Másképp Kozma, 213, aki szerint a „miután vacsoráltak” kifejezés az úrvacsorai kenyér elfogyasztására vonatkozott. – ¹¹ A kérdéshez lásd tömören Wolff, 77, aki szerint erre a pogány kultikus lakomától és a zsidó szakrális étkezésektől való tudatos elhatárolódás jegyében került sor. Nem lehetetlen, hogy ebben a folyamatban az 1Kor 11,25 félreérthető megfogalmazása is szerepet kapott: ott a „hasonlóan” kitételt lehet a szöveg eredeti értelmével szemben úgy is magyarázni, hogy a pohárhoz hasonlóan a kenyér kiosztása is a vacsora után került sor, lásd Wolff, 91. – ¹² Concelmann, 234; Wendland, 104; Wolff, 89k; és Lang, 149. és 153, aki szerint már Antiochiában (de szerinte talán már a jeruzsálemi ösgyülekezetben is) ez volt a helyzet. – ¹³ Lásd Kozma, 214k aki szerint a kopt egyházban fordított sorrendre is van bizonyíték: előbb az úrvacsora, aztán az agapé. – ¹⁴ Ők azok, akik a 22. vers szerint saját házzal is rendelkeztek: Az itt használt görög kifejezés ugyanis nem azt jelenti, hogy „nincsen-e otthonotok”, az utóbbi értelemben lásd *en oikóo*: 11,34, *par heautóo*: 16,2), lásd Wolff, 81. A gyülekezet vegyes szociális összetételére az apostol már az 1,26–31-ben is célzott: a többség szegény, „akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézettek” (1,28), és nem sokan vannak, „akik emberi megítélés szerint bölcssek, hatalmasok vagy előkelők.” (1,26) Most nyilván ezek az előkelők azok, akik nem közésködnek a szegényekkel az úrvacsorában. – ¹⁵ Így Wendland, 95; Lang, 148; Gál, 123, valamint a magyar protestáns bibliafordítások. Lietzmann – Kümmel, 56, és Concelmann, 229, láb. 22, az igét „bevesz; elfogyaszt” értelemben fordítja, ez ellen lásd Wolff, 80k. – ¹⁶ Így Varga Zsigmond szótára, valamint Wolff, 80k. – ¹⁷ A „mindenki” itt szónoki túlzás, lásd 14,26, ehhez Wolff, 81. – ¹⁸ A részeség említése a 21. versben a teljes telítettség kifejezője, s így nem szó szerint értendő, lásd Concelmann, 229. Gál, 123, egyenesen így fordítja a szakaszt: „az egyik éhen marad, a másik dőzsöl.” – ¹⁹ Nem arról van tehát szó, hogy az úrvacsorával nem várták volna meg egymást, ahogy azt pl. Kozma, 214, véli. – ²⁰ A *to deipnon* az estefelé tartott főétkezést (estebéd, vacsora) jelenti, de állhat tágabb értelemben a „vendéglátás, lakoma” értelemben is, sőt, speciális értelemben „kultikus lakomát” is jelölheti, lásd Bauer, Wörterbuch, Concelmann, 229. A szóösszetételben a *kiriakosz* jelző Krisztust mint vendéglátó házigazdát jelöli (vö. 10,21), lásd Wolff, 80. – ²¹ Ezt majd csak a Didaché követve sorozta ki később az „eucharisztia” elnevezés. Az ApCsel 2,42 a „kenyér megtöréséről” beszél, de nem valószínű, hogy ez valaha is az úrvacsora megnevezésére szolgált: inkább a gyülekezeti közös étkezést fejezhet ki (lásd ApCsel 27,35), így Bultmann, 127. – ²² Így Schmithals, lásd Wolff, 77k., s újabban még Prior, 202. – ²³ 15,29: halottakért való megkeresztelkedés, 10,14–22: démonokkal való asztalközösség. – ²⁴ Lehetséges úrvacsora-értelmezésükhöz ebből a szempontból lásd Goppelt, 127. – ²⁵ Concelmann, 228k., hasonlóan Wolff, 77. – ²⁶ Így nyilvánvaló, hogy a kérdés nem ironikus vagy szarkasztikus értelmű. – ²⁷ Csak így világos és elfogadható, hogy az apostol megoldásként miért nem azzal áll elő, hogy a gazdagok osszák meg ételüket a szegényekkel. – ²⁸ Így Schlatter és Concelmann, 230, láb. 26; 240, ellen Wolff, 81k. Az más kérdés, hogy a későbbiekben Pál szavainak egy ilyen *értelmezése* volt-e a kérdésben meghatározó, ahogy azt pl. Kozma, 214, sugallja. Az tény, hogy egy idő után az agapé, azaz a valódi étkezés külön alkalommá vált, az eucharisztiasz isentiszteleten pedig már nem folyt valódi étkezés. Jusztinus mártír szerint azért tették át az úrvacsorát vasárnap esti lakomáról reggelre, hogy a hívek éhgyomorral és főleg józanul vehessék magukhoz (lásd Kozma, 215). Bultmann, 131, szerint ez a fejlődés tette lehetővé azt, hogy az úrvacsorát összekapcsolják az igei isentiszteletekkel, s időpontja ennek megfelelően estéről átkerüljön reggelre, illetve délelőtre. A közös étkezések továbbra is szokásban maradtak, de ezek *agapé*-vé váltak: ezek társasági és jótékonykodási rendezvények voltak: a gazdagabb gyülekezeti tagok a szegényebbeket és az „özvegyeket” étkezésre meghívta magához. Az agapé történetéhez röviden lásd Kozma, 214k. – ²⁹ Nem lehetetlen, hogy a mondat elejére kiemelt *egó* szónak Pál külön nyomatékot szánt: a korinthusiak számára ő e hagyomány közvetítője, s így annak szakavatott magyarázója. Így Wolff, 83. – ³⁰ Concelmann, 229k. – ³¹ Lang, 150k.; Wolff, 82. – ³² Strack–Billerbeck III, 444; Concelmann, 230. – ³³ Concelmann, 230k.; Wendland, 97; Lang, 151, és Bultmann, 132. Ne felejtjük: Péter még e levél megírásának időpontjában is él! – ³⁴ Lang, 151. – ³⁵ Így Bousset (lásd Wolff, 83), és pl. Gál, 124, a 2Kor 12,4; Gal 1,12 és az Ef 3,3-ra hivatkozva. – ³⁶ Így Lietzmann – Kümmel, 57. – ³⁷ gy Concelmann, 230k.; Wendland, 97; Lang, 151; Bultmann, 132; Wolff, 83. – ³⁸ Így Stauffer és J.Jeremias (lásd Wolff, 83, láb. 96) – ³⁹ Wolff, 83. – ⁴⁰ Így Jeremiaszt követve Concelmann, 231; Wendland, 97k.; Wolff, 83. E hagyomány közvetlen forrása Antiochia, illetve tágabb értelemben Szíria lehet, ahol Pál ezt a

hagyományt megismerte és aztán átvette, lásd Wendland, 98; Lang, 157. – ⁴¹ Általában páli betoldásnak az alábbi szakaszokat szokták tartani: „tiérettetek” (24. v.); „új szövetségé” és „valamennyiszer isszátok” (25. v.). lásd a Wolff által idézett kutatókat az adott szakaszoknál. Nem számol páli átdolgozással Lang, 151; Wolff, 83. Mivel maga Pál is mondja, hogy e hagyományt korábban már a korinthusiak is ismerték, minden, a Korinthusban kialakult helyzethez való hozzáigazítása e tradíciónak Pál szavahihetősége ellen lenne felhasználható. – ⁴² Ehhez lásd Lang, 160. – ⁴³ Az mindenesetre vitatott, hogy Pál és Lukács egy közös tradíciót vett-e át (így Lang, 151.160), vagy Pál vette át Lukácstól e hagyományt (így Concelmann, 231), vagy éppen fordítva, Lukács épített a páli hagyományra (így Wendland, 97), illetve tekinthető-e Lukács szövege a mári és a páli hagyomány (utólagos) összeolvasztásának (így Pesch, lásd Lang, 159; hasonlóan Lietzmann – Kümmel, 56, aki szerint a lukácsi passiótörténetbe utólag dolgozták bele a páli szöveget). – ⁴⁴ Lang, 159. – ⁴⁵ Ennek megválaszolásában az egyes típusok írásba foglalása, azaz a Korinthusi levél és Márk evangéliuma keletkezési ideje mellékesnek tekinthető. – ⁴⁶ Lang, 151.159k. – ⁴⁷ Wendland, 98; Lang, 151.160. Ugyanígy Szabó, 63. Emellett szólhat az, hogy a „test” és a „vér” párhuzamba állítása a mári típusban könynyebben levezethető a „test” és „szövetség” parallelizmusból, mint fordítva, s a két jézusi kijelentés harmonizálását, illetve parallelizálását szolgálja. – ⁴⁸ Lásd Mt 26, 17; Mk 14,12; Lk 22,7–20. Hasonlóan János, aki az utolsó vacsorát evangéliumában ugyan a lábmosás történetével helyettesíti, de Jézus halálát a páska levágásának napjára datálja, lásd Jn 18,28; 19,14; 19,33–37. A páskával való egybekapcsolás nem lehet utólagos hagyományképződés, lásd Lang, 159. – ⁴⁹ Jogosan hangsúlyozza ezt Concelmann, 232. Ez igaz a kiosztott kenyér megnevezésére is: az *artosz* főnév ugyanis egyaránt jelölhet kovászos és a kovásztalan kenyeret is. Pedig az 1Kor 5,7 mutatja, hogy Pál maga is ismeri Jézus halálának páska-áldozatként való értelmezését. Csakhogy az 5,7-ben nincs utalás az úrvacsorára, itt, az úrvacsoránál pedig nincs utalás a páskára. Majd látni fogjuk azonban, hogy a páska-vacsora-jelleg a szinoptikusoknál sem játszik meghatározó szerepet: Jézus ugyanis a vacsora szerzésénél nem a páska, hanem általában a zsidó étkezések elemeihez kapcsolja a sákramentumot. – ⁵⁰ Wolff, 83. – ⁵¹ Concelmann, 232; Wolff, 83. – ⁵² Júdás árulására való direkt utalást lát a szövegben Prior, 203. – ⁵³ Bauer, Wörterbuch. – ⁵⁴ Concelmann, 226: „ausgeliefert wurde”, ugyanígy Lietzmann – Kümmel, 56; Lang, 150.152; Wolff, 82k. – ⁵⁵ Így Popkes-re hivatkozva Wolff, 84. – ⁵⁶ Strack–Billerbeck, IV, 612–639, röviden Lang, 152; Wolff, 90. – ⁵⁷ Az imádkozás értelmében Pál az *eucharisztia* igét használja, Márknál itt az *eilogoin* ige szerepel: mindkettő a héber *bárák* lehetséges fordítása. – ⁵⁸ Így Lietzmann – Kümmel, 57; Concelmann, 226; Wendland, 96; Lang, 150; Wolff, 82.85. – ⁵⁹ Lásd Wolff, 85. Lukácsnál a kitétel – utólagos harmonizálás jegyében – a kenyér és a kehely esetében is olvasható. – ⁶⁰ Mindenesetre itt a Pál által átvett hagyományanyag beszél: maga Pál mintha a krisztussal való közösségben látná a kenyér megtörésének elsődleges hasznát, lásd a 10,16: „A kenyér, amelyet megtörünk, nem a Krisztus testével való közösségünk (koinónia)-e?” – ⁶¹ Lang, 152.158; Wendland, 97; Wolff, 85. – ⁶² Concelmann, 233; Lang, 152k.160; Wolff, 85.90. – ⁶³ A *poiein* „cselekedni” igének a Septuagintában már a speciális „kultikus aktust végrehajtani” jelentése is megvan, lásd Ex 29,35; Num 15,11–13, s ez a szóhasználat aztán pl. Jusztinusnál is megjelenik (Concelmann, 233). A görög varázslás-papirusokban a szó gyakran előfordul, méghozzá „varázslást csinálni” értelemben, lásd Lietzmann – Kümmel, 57. – ⁶⁴ Lietzmann – Kümmel, 57k.; Concelmann, 233; Wolff, 90. – ⁶⁵ Az *anamnésis* fogalmát Lietzmann a halottakért tartott görögök emléklakomákból igyekszik levezetni, ahol a meghalt végrendeletében rendeli el az emlékére való lakoma tartását, s különít el adott esetben pénzt is az örökségből erre a célra (Lietzmann – Kümmel, 58). J. Jeremias azonban kimutatta, hogy az *eis anamnézin* kifejezés ebben az összefüggésben nem fordul elő (Lietzmann – Kümmel, 58, valóban az *eis tén emóon ... mnémén* formát idéz), lásd Concelmann, 233k. – ⁶⁶ Kozma, 207. – ⁶⁷ Lang, 158; Wolff, 91. – ⁶⁸ Strack–Billerbeck, IV, 630k. – ⁶⁹ uo. – ⁷⁰ Wolff, 89; – ⁷¹ Lásd a források megjelölésével Lang, 157. (Strack–Billerbeck, IV, 1164.) – ⁷² Pál és Lukács a pohár felemelését és az áldás elmondását nem részletezi, hanem a kenyér kiosztására való visszautalással a „hasonlóan vette” megfogalmazásban közli. Márk és Máté itt minden bizonnyal az utólagos harmonizálás jegyében, és mint láttuk, a közös kehely hangsúlyozása érdekében utólag itt is felsorolja külön az egyes mozzanatok. – ⁷³ Strack–Billerbeck IV, 61. – ⁷⁴ Wolff, 87. – ⁷⁵ Fentebb már láttuk, hogy Márk „az én vérem által” kitételt utólag ugyan, de teológiailag helyesen az „amely sokakért kiontatik” magyarázattal bővíti ki. (Még részletesebben Máténál: „amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára”.) Láttuk, hogy ez a páli és lukácsi tradícióban a kenyér felett elmondott szavak hátrahelyezéseként állt elő, Luk-

ács evangéliumába pedig nyilván az utólagos harmonizálás jegyében innen, Márk és Máté evangéliumából a pohár felett elmondott szavak végére szintén bekerült. – ⁷⁶ Annak ellenére, hogy a későbbi zsidó hagyományban ez elsősorban a körülmetélkedéskor kiserkenő vért jelöli, lásd Strack–Billerbeck, I, 991. – ⁷⁷ Lásd CD 6,19; 8,21; 19,33k.; IQS 5,7–10, lásd Lang, 160. Másképp Wolff, 86k., aki szerint nincs utalás itt a Jer 31,31-re. – ⁷⁸ Lásd Wolff, 87. – ⁷⁹ Mindenesetre a kutatók némi feszültséget látnak a vér mint áldozat kettős értelmezése között: elégtétel vagy szövetség? És vagy az egyiket, vagy a másikat utólagos interpretációnak tartják, lásd Concelmann, 236. – ⁸⁰ Concelmann, 233; Lang, 152k.160; Wolff, 85.90. – ⁸¹ Így Wolff, 87, ellen. – ⁸² Pálnál a parancs a „valamennyiszer isszátok” kifejezés révén némileg részletesebb, mint a kenyér esetében. Egyese ebből ara következettett, hogy a gyülekezetek gyakran csak kenyérről vettek úrvacsorát, ha a szűkös körülmények miatt nem jutottak borhoz, lásd a forrásokhoz Wolff, 91. Így a kifejezés ezt jelentené: „Ezt cselekedjétek, valamennyiszer borhoz is jutottatok, az én emlékezetemre!” Mindenesetre a 21. vers alapján Korinthusban az úrvacsorához mindig volt elég bor, lásd Wolff, uo. – ⁸³ Concelmann, 237; Wendland, 98; Lang, 151; Wolff, 83. A szír egyház liturgikus szövegeiben ebben a versben E/1. személyben szól Jézus, azaz még ezt a verset is az ő szavaiként értelmezték, lásd Lietzmann – Kümmel, 58; Concelmann, 237, láb. 98. – ⁸⁴ Lásd a *gár* szócskát a mondat bevezetőjében, imperatívusz esetében inkább az *oun* szócskát váránk. Így Concelmann, 238; Lang, 154, és Pásztor, 17, láb. 11; Wolff, 91. – ⁸⁵ A sákramentum kiosztásában látja az Úr halálának hirdetését Bultmann, 130, aki a misztérium-vallások analógi-

ájára az úrvacsorai étkezést megjelenítő rítusnak (dróómenon) tekint, hasonlóan Lietzmann – Kümmel, 58; Kozma, 208.216. Ez ellen az értelmezés ellen szól a zsidó háttér is: itt a nagy üdvtörténeti ünnepeken a szabadtás csodájának szavakkal való felidézése („Nacherzählen”) elválaszthatatlan az ünnepi rítustól (lásd a páska esetében a már idézett Pesz 10:5-öt), lásd Wolff, 91. – ⁸⁶ Wolff, 92, amit szerinte egy ima vagy egy rövid magyarázó igehirdetés is követhetett. – ⁸⁷ Lehet az is, hogy Pál korában, vagy legalábbis Korinthusban az úrvacsorát egy igehirdetés kísérte, lásd Concelmann, 238; Wendland, 98; Lang, 154, s nem zárja ki ennek lehetőségét Bultmann, 128, és Wolff, 92, sem. Ám a zsidó analógia ez ellen szólhat, hiszen ott az igei istentisztelet dél-előtt, míg a szakrális étkezések este folytak, lásd ismét Bultmann, uo. – ⁸⁸ Tudjuk, hogy az első és a második században az úrvacsora kiosztását különböző imádságok kísérték (Did 9k; Juszt apol I. 65,3; 67,2; dial 41,2, lásd Bultmann, 128). A kérdéshez liturgia-történeti szempontból lásd Kozma, 210k. Ezekben akár részletesebben ki is térhettek Jézus halálára, lásd Bultmann, 130; Lang, 154; Wolff, 92. A szokás megeléré azonban Pál idejében még nem bizonyítható, így e lehetőséget elveti Lietzmann – Kümmel, 58. – ⁸⁹ Wendland, 98; Lang, 160. Máté ezt már kiegészíti a „veletek” szóval, ami a jézusi szavakat explicite összefüggésbe hozza az úrvacsorázó gyülekezettel, lásd Wolff, 87. – ⁹⁰ Concelmann, 238. – ⁹¹ Wendland, 98, hasonlóan Wolff, 92. – ⁹² Kozma, 206. – ⁹³ Wolff, 92. A Didaché 10,6 szerint az úrvacsora kiosztása előtt ez az imádság hangzott el a gyülekezetben: „Jöjjön el az Úr és múljék el a világ!” A *maranatha* „Jöjjön el az ÚR!” felkiáltás a levél végén, az 1Kor 16,22-ben is olvasható.

Függelékek: Az úrvacsora szereztetési igéje az Újszövetségben. Összehasonlító szinopszisok

I. Az eredeti görög szöveg alapján

Mk 14,22-25	Mt 26,26-29	1Kor 11,23b-26	Lk 22,19-23
<p>(22) Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν λαβὼν ἄρτον εὐλογήσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν· λάβετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου.</p> <p>(23) καὶ λαβὼν ποτήριον εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες.</p> <p>(24) καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυννόμενον ὑπὲρ πολλῶν.</p>	<p>(26) Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασεν καὶ δὸς τοῖς μαθηταῖς εἶπεν· λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου.</p> <p>(27) καὶ λαβὼν ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πῖετε ἐξ αὐτοῦ πάντες,</p> <p>(28) τοῦτο γὰρ ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.</p>	<p>(23) Εγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ἣ παρεδίδοτο ἔλαβεν ἄρτον (24) καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασεν καὶ εἶπεν· τοῦτό μου ἐστιν τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. (25) ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνήσαι λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσαύτως ἐὰν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.</p>	<p>(19) καὶ λαβὼν ἄρτον εὐχαριστήσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. (20) καὶ τὸ ποτήριον ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον.</p>
<p>(25) ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.</p>	<p>(29) λέγω δὲ ὑμῖν, οὐ μὴ πῖω ἀπ’ ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ’ ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου.</p>	<p>(26) ὡσαύτως γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε ἄχρι οὗ ἔλθῃ.</p>	<p>(21) λὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ’ ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης. (22) ...</p>

II. A görög szöveghez igazított, magyar fordítás alapján

Mk 14,22-25	Mt 26,26-29	1Kor 11,23b-26	Lk 22,19-23
<p>(22) És amikor ettek, véve a kenyeret, áldást mondva megtörte, és odaadta nekik, és ezt mondta: „Vegyétek, ez a testem.”</p> <p>(23) Azután véve a poharat, hálát adva odaadta nekik, ittak belőle mindnyájan. (24) És ezt mondta nekik: „Ez az én vérem, a szövetség vére, amely kiontatik sokakért.”</p>	<p>(26) Amikor pedig ettek, véve Jézus a kenyeret, és áldást mondva megtörte, és odaadva a tanítványoknak ezt mondta: „Vegyétek, egyétek, ez a testem.”</p> <p>(27) Azután véve a poharat, és hálát adva odaadta nekik, mondván: „Igyatok belőle mindnyájan! (28) Ez ugyanis az én vérem, a szövetség vére, amely sokak érdekében kiontatik a bűnök bocsánatára.”</p>	<p>(23b) Az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárulta- tott, vette a kenyeret, (24) és hálát adva megtörte, és ezt mondta: „Ez az én testem, tiérettetek (adva/megtörve): ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” (25) Hasonlóan vette a poharat is, miután megvacsoráztak, mondván: „Ez a pohár az új szövetség az én vérem által, ezt cselekedjétek, valamennyiszer isszátok az én emlékezetemre.”</p>	<p>(19) És véve a kenyeret, hálát adva megtörte, és odaadta nekik, mondván: „Az én testem ez, tiérettetek adva: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” (20) A poharat is hasonlóan vette, miután megvacsoráztak, mondván: „Ez a pohár az új szövetség a vérem által, amely értetek kiontatik.”</p>
<p>(25) Bizony, mondom nék- tek, hogy nem iszom többé soha a szőlőtőnek a ter- méséből addig a napig, ame- lyen majd újat iszom az Isten országában.”</p>	<p>(29) De mondom néktek: nem iszom többé mostantól a szőlőtőnek ebből a ter- méséből addig a napig, ame- lyen majd újat iszom veletek Atyám országában.”</p>	<p>(26) Mert valamennyiszer eszitek e kenyeret, és isszá- tok e poharat, az Úrnak halálát hirdítitek, amíg eljön.</p>	<p>(21) De íme, annak a keze, aki elárul engem, az enyé- mel együtt van az asztalon ...</p>

A hit mint stílus?

– posztmodern tendenciák a vallásos fejlődés kutatásában

Az utóbbi években meghatározóvá vált a valláspedagógiai képzésben James Fowler a hit fejlődéséről szóló elmélete. Az alábbiakban azt vizsgálom, hogy az utóbbi években milyen elméletek születtek, kiegészítve Fowler nézeteit és egyben integrálva világunk posztmodern átalakulását.

Toulmin négy tendenciát lát korunk filozófiai és tudományos érdeklődésében. Megfigyelte, hogy a posztmodern tudományosság, illetve maga a posztmodern ember kezd visszatérni a szóbeliséghez. A történetekben való megértés, a nyelv és a kommunikáció fontossága előtérbe kerül, s a mai ember számára egyre kevésbé vonzó az absztrakt, élettől idegen teóriák gyártása. Ezen kívül van egyfajta visszatérés a különshöz, a szokatlanhoz is: „a posztmodern tudomány már nem kizárólag absztrakt és univerzális kérdésekre koncentrál, hanem újra a különleges és konkrét élethelyzetekben létrejövő jelenségekre is.”¹ Egyre fontosabb tehát, hogy helyi szinten, konkrét

élethelyzetekben hogyan érvényesülnek a tudományos teóriák. Egyben ez visszatérést is jelent az időhöz kötött jelenségek vizsgálatához. Ezen felül az univerzális vagy globális helyzetleírások helyett újra fontos lett a helyi tradíciók és életformák kutatása. Ezt a tendenciát igazolja Sharon Parks is, amikor a hitfejlődés kutatásáról ír: „a vallási és teológiai párbeszédekben a metaforák és a vallásos nyelv egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. E diskurzus során használatos nyelvezet egyre inkább az értelemképzés narratív nyelve felé mozdul el.”² Ezek a tendenciák tulajdonképpen korunk társadalmi változásainak tükröződései az elméletek szintjén.³

Mindezeket figyelembe véve kérdőjeleződnek meg a piageti teória fő alapelvei is: az univerzalitás, a szintek egymás utániségének állandó szekvenciája, és a szintek hierarchikus egymásra épülése egyaránt. A legáltalánosabb, az univerzalitás kategóriáját érte a legtöbb kritika, de ahogyan a posztmodern kor felé haladunk, úgy kérdő-